

ZSÓFIA VARGA: *EU AND EEA LAW LITIGATION BEFORE NATIONAL COURTS. A PRACTICAL GUIDE* (HART PUBLISHING 2024) 536.

<https://doi.org/10.51783/ajt.2026.2.06>

Varga Zsófia angol nyelvű könyve 2024-ben jelent meg a Hart Publishing gondozásában,¹ amely immár a szerző második angol nyelvű monográfiája a 2020-ban a Bloomsbury Kiadónál megjelent *The Effectiveness of the Köbler Liability in National Courts* című könyvét követően. Míg első könyve a PhD-értekezésének gondozott kiadása volt, addig új könyvében a szerző a tagállami bíróságok előtti uniós jogérvényesítés teljes spektrumát áttekinti. Bár a könyv alcíme szerint gyakorlati kézikönyv jellegű, lábjegyzeteiben bőszeges tudományos szakirodalmi hivatkozás található.

Az első, mintegy százoldalas fejezet a hatékony bírói jogvédelem alapjogának részletes elemzését tartalmazza; a szerző az EU Alapjogi Charta alkalmazási köréből indul ki, majd bemutatja a tisztességes eljáráshoz való jogot, az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés és a hatékony jogorvoslat kérdéskörét. A könyv felépítése szakít más, hagyományosabb felépítésű monográfiákkal, amelyek először az uniós jog tagállami bíróságokon való alkalmazásának alapjait mutatják be – mint a közvetlen hatály, az uniós jog elsőbbségének kérdése, a közvetett hatály vagy a tagállamokat az uniós jogsértés miatt terhelő kártérítési kötelezettség –, és csak ezt

követően szentelnek egy (általában rövidebb) fejezetet a hatékony bírói jogvédelem kérdésének. Varga Zsófia könyvében az EU Alapjogi Chartájának legtöbbet alkalmazott rendelkezése, a 47. cikk az uniós jog alkalmazásának sarokkövévé válik, és egyúttal az egyének uniós jogvédelmének kiindulópontját is jelenti. A fejezet a hatékony bírói jogvédelmet alkotó részjogosultságokon – így különösen a jogállamiság részét képező független és pártatlan bírósághoz való jog vagy a védelemhez való jogon – keresztül mutatja be a különböző jogterületekről származó jogeseteket. Ugyanakkor a szerző helyenként jogterületek szerint elkülöníti az ítéletek bemutatását (például a bírósági felülvizsgálat terjedelménél a 80–84. oldalakon).

A szerző érdeme, hogy az ügyek tényállását nagyon összefogottan, egy-két mondatba sűrítve ismerteti, ezáltal a terjedelmet is kontroll alatt tartva.² Az ítéletek bemutatása szintén összefoglaló jellegű, a szöveg csak kivételesen

¹ Zsófia Varga: *EU and EEA Law Litigation before National Courts. A Practical Guide* (Oxford [etc.]: Hart 2024), <http://dx.doi.org/10.5040/9781509964925>.

² A Charta 47. cikkét elemző legteljesebb tanulmánykötet már két kötetes. Lásd Matteo BONELLI – Mariolina ELIANTONIO – Giulia GENTILE (szerk.): *Article 47 of the EU Charter and Effective Judicial Protection. Vol I: The Court of Justice's Perspective* (Hart 2022), <https://doi.org/10.5040/9781509947973>; Matteo BONELLI – Mariolina ELIANTONIO – Giulia GENTILE (szerk.): *Article 47 of the EU Charter and Effective Judicial Protection. Vol II: The National Courts' Perspective* (Hart 2023), <https://doi.org/10.5040/9781509948024>.

tartalmaz egy-egy bekezdésnyi idézetet bírói döntésekből. E módszer lehetővé teszi, hogy a szerző a nagyszámú ítéletből levont következtetésekre koncentráljon, emellett azonban az írás az esetjog finomságait sem hanyagolja el. A 69. oldalon például megjegyzi, hogy a bíróságok hatáskörére és joghatóságára vonatkozó szabályokat a Bíróság nem a hatékony bírói jogvédelemhez való alapjog, hanem a hatékonyság és egyenértékűség elve alapján bírálja el, és számos példát hoz ennek illusztrálására, anélkül, hogy erre dogmatikai magyarázatot erőltetne rá. Az uniós ítélkezési gyakorlatban többször előfordul, hogy a Bíróság indoklás nélkül részesít előnyben egyes jogértelmezéseket. Az ilyen, az esetjogból eredő megkülönböztetések pedig dogmatikailag sokszor nem vagy csak nagyon nehezen megmagyarázhatók. A kötet erénye, hogy ezeket a helyzeteket nem akarja mindenáron megmagyarázni, anélkül, hogy az következne az állandó esetjogból vagy a szakirodalomból. A Bíróság esetjoga nem mindig konzisztens és hézagmentes, ezt a szerző kiválóan prezentálja.³

A második fejezetben a klasszikusnak tekinthető kérdések – közvetlen hatály, közvetett hatály, elsőbbség – elemzése olvasható, kiegészítve az ideiglenes intézkedések elrendelésének uniós kötelezettségével. Az első fejezethez képest a jogesetek tényállásának ismertetése hosszabb és alaposabb, ami lehetőséget teremt a szerző számára az (olykor

egymásnak ellentmondó) ítéletek elhatárolására. A nem mindig következetes esetjogban ugyanis alapvető jelentőségű a főszabálynak minősülő és attól eltérő kivételes jogértelmezés megkülönböztetése a jogalkalmazók számára. A monográfia érzékletesen mutatja be a jogfejlődést például a közvetlen hatály és elsőbbség kapcsolatának elemzése során (133. oldaltól), valamint rámutat a jogértelmezés következtelenségeire a tagállami bíróságok közvetett hatállyal és elsőbbséggel kapcsolatos kötelezettségeinek sorrendi alkalmazása kapcsán (164. oldaltól). A fejezet további erénye, hogy a szerző az értelmezési fősodortól eltérő eseteket gyakran külön alfejezetekbe rendezi, ezáltal megkönnyítve a jogalkalmazó számára annak megítélését, hogy az ítélkezési gyakorlatban mely döntések számítanak irányadónak. E sorok írója különösen értékeli, hogy a szerző – amennyiben nem talált logikusan levezethető magyarázatot az eltérő jogértelmezésre – nem erőltetett rá az olvasóra nehezen érthető dogmatikai magyarázatokat. Végző soron, a precedensjogtól eltérő esetjogi jogértelmezésben mindig megjelenik egy bizonytalanul faktor, amely azonban nem érheti el azt a szintet, ahol a jog tartalma már nem előrelátható.

A harmadik fejezet kifejezetten izgalmas, a tagállamok eljárásjogi autonómiáját elemző, terjedelmes rész. A szerző először az uniós általános jogelvek rendszerében helyezi el az elvet, majd rövid bemutatása után áttér azokra a kérdésekre, amelyek ezen autonómiát korlátozzák.⁴ Michal Bobek egykori főtá-

³ Még egy jogterületen belül is nehéz meghatározni a hatékonyság és egyenértékűség elvének viszonyát a hatékony bírói jogvédelemhez. Lásd például: Anna VAN DUIN: *Effective Judicial Protection in Consumer Litigation* (Intersentia 2022), <https://doi.org/10.1017/9781839702501>.

⁴ Michal BOBEK: „Why There is No Principle of ‘Procedural Autonomy’ of the Member States” in Bruno DE WITTE – Hans-Wolfgang MICKLITZ (szerk.): *The European Court of Justice and*

nácsnok szerint a tagállamok valójában nem is rendelkeznek autonómiával, és az egyentértőség és hatékonyság elvei egymással is feszültségben állnak.

A szerző az uniós jog *ex officio* alkalmazásának kivételes megkövetelése kapcsán szakszerűen vezeti végig az olvasót a nehezen strukturálható esetjogon. Hasonló megállapítás tehető a *res judicata* és az EU jogból fakadó hatékonysági követelmény közötti egyensúlyozás bemutatása során is, ahol Varga Zsófia biztos kézzel segíti az olvasót az esetjog megértésében. A könyv ezen része kifejezetten jól sikerült: strukturált és hasznos iránymutatást ad a tagállami jogalkalmazók számára olyan kérdésekben, amelyek az uniós jogalkalmazás mindennapjait hatják át.

A negyedik fejezet az előzetes döntéshozatali eljárást tárgyalja, bemutatva többek között az előzetes döntéskérés szabadságát és kötelezettségét. A szerző mélységeiben ismerteti ezt a szabadságot, hangsúlyozva, hogy azt sem felsőbbbíróági, sem alkotmánybíróági gyakorlat, sem fegyelmi felelősségi szabályok nem korlátozhatják. Az előzetes döntéskérelmi kötelezettség megsértésének összes lehetséges jogkövetkezményét átfogja a könyv, a kötelezettségszegési eljárástól kezdve a tagállami alkotmánybíróági gyakorlaton keresztül az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjogán át. A munka meggyőzően ábrázolja, miként vált az előzetes döntés elfogadhatóságára vonatkozó gyakorlat egyre szigorúbbá, különösen a tisztán belső jogi helyzetek és az EU Alapjogi Charta alkalmazási körének megszorítása által. A szerző már a fejezet elején jelzi, hogy az eljárásnak

csak egyes kiválasztott elemeire koncentrálni (251. o.), mégis némiképp elvarratlan ez a fejezet abból a szempontból, hogy nem tér ki a nemzeti bíróság előzetes döntés elfogadása utáni kötelezettségeire, az ítélet joghatásaira vagy arra, hogy az Európai Unió Bírósága gyakran visszautalja egyes (rész)kérdések megválaszolását a tagállami bírósághoz.⁵ A gyakorlati felhasználhatóságot tovább növelte volna, ha a könyv utal az Európai Unió Bíróságának gyakorlati kézikönyvére, vagy egyfajta sorvezetőt kínál, akár a függelékben, arra, hogy milyen buktatói lehetnek az előzetes döntési kérdések bírói megszövegezésének.

A könyv ötödik fejezetében az eljárásjogi kitekintés után visszatérünk az uniós jog érvényesülésének utolsó bástyájához, az uniós jogsértés miatt a tagállamot terhelő kártérítési kötelezettséghez. Felmerül azonban, hogy e fejezet elhelyezése optimális-e az előzetes döntéshozatali eljárást tárgyaló rész után, és nem lenne-e célszerűbb – a megértés elősegítése érdekében – az előzetes döntéshozatali eljárást a mű elején elhelyezni. Ezt indokolhatja, hogy a könyvben elemzett ítéletek túlnyomó többsége előzetes döntéshozatali eljárásban született meg, így ezen eljárás sajátosságainak ismerete hozzájárulhat az ítéletek természetének pontosabb megértéséhez (ti. hogy azok elsődlegesen nem jogalkalmazást, hanem az uniós jogértelmezést szolgálják). A fejezet az uniós jogból származó felelősségi feltételek mellett részletesen tárgyalja azt is, hogy a tagállami anyagi és eljárásjog-

the Autonomy of the Member States (Intersentia 2012) 305–324.

⁵ Lásd erről a magyar irodalomban például VÁRNAY Ernő: „Az Európai Unió Bírósága visszautal a magyar bírósághoz” *Európai Tükör* 2019/3. 23–33., <https://doi.org/10.32559/et.2019.3.2>.

ba beékelődő uniós kártérítési kötelezettség hogyan funkcionál a gyakorlatban az egyenértékűség és hatékonyság elvének függvényében.

A hatodik fejezet az addig tárgyalt kérdésköröket az Európai Gazdasági Térség jogán is végigvezeti, megfelelően bemutatva az uniós joghoz képesti eltéréseket, különbségeket is. A duális rendszerre épülő EGT jogban a rendeletek és irányelvek is a nemzeti jogalkotás (átvétel) tárgyát képezik, ezért a közvetlen hatály és elsőbbség elvei is eltérően érvényesülnek. Egy másik alapvető különbség, hogy az EU Alapjogi Charta nem alkalmazható az EGT-n belül, ezért az alapjogi viták az EGT tagállamokban az Emberi Jogok Európai Egyezményének alkalmazásával oldhatók fel. Az előzetes döntéshozatali eljárás szerepét pedig az EGT megállapodás szerinti tanácsadó vélemények töltik be.

A könyv hetedik fejezetében igen jól használható, gyakorlati útmutatót kap az olvasó az Európai Unió Bíróságának nyelvi rezsimjéről, az ügyek számozásáról, hivatkozásáról és kereséséről (adatbázisokról), valamint a felek neve anonimizálásának gyakorlatáról. E fejezet akár a jogi kutatás módszertanába való bevezetés során – például jogi könyvtárak képzésein – is kifejezetten jól használható.

Összességében megállapítható, hogy Varga Zsófia angol nyelvű monográfiája magas szakmai színvonalú, a szerző felkészültségét jól tükröző kézikönyv, amely nemcsak a gyakorló jogászok, hanem joghallgatók és a szélesebb tudományos közönség számára is igazán hasznos és jól érthető, egyúttal élvezetes olvasmány.

*Papp Mónika**

* PhD, tudományos munkatárs, ELTE TK JTI, 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.; adjunktus, ELTE ÁJK, 1053 Budapest, Egyetem tér 1–3. E-mail: papp.monika@tk.elte.hu.